

Dragan Potočnik

Muzej kot vir za poučevanje zgodovine*

Muzej je ustanova namenjena hranjenju, evidentiranju in predstavljanju premične kulturne dediščine.¹ V klasični Grčiji niso poznali muzejev v takšni obliki kot jih poznamo danes. Bolj znan jim je bil *thesaurus*, kar pomeni zaklad, zakladnice, kjer so shranjevali predmete. Prve zakladnice so bili že prazgodovinski grobovi, kjer so se ohranile zapuščine predmetov. Za prvi muzej velja Ptolemajev v Aleksandriji v 3. stoletju pr. n. št. To je bila znanstvena institucija z instituti, knjižnico, zbirko umetnosti in botaničnim vrtom. V rimski dobi se srečamo z zbirkami v cesarskih palačah, kjer so obstajale posebne dvorane za umetnine. V Evropi so prvo stavbo, ki naj bi bila muzej začeli graditi v Oxfordu leta 1679. Najpomembnejši današnji muzeji izvirajo iz cerkvenih in vladarskih oziroma knežjih zbirk, ki jih je spodbudilo akademijsko gibanje med razsvetljenstvom, in iz ustanov 19. in 20. stoletja. V 19. stoletju je postala večina muzejev odprta za javnost.²

Na slovenskem ozemlju se z začetkom muzejske dejavnosti srečamo v času Janeza V. Valvasorja, ki je zbiral naravoslovne najdbe, zgodovinske predmete, umetnine in novce. Zoisova zbirka mineralov iz leta 1821 je bila osnova za Kranjski deželni muzej v Ljubljani. Tudi v drugih mestih se desetletja zatem pokaže potreba po muzejskih institucijah. Leta 1882 je bil ustanovljen muzej v Celju, leta 1898 je bil ustanovljen Šolski muzej, leta 1893 sta bila ustanovljena muzeja v Kamniku in na Ptujju. V Mariboru je od leta 1896 obstajal Lavantinski škofijski muzej. Od leta 1902 je deloval tudi muzej nemškega Muzejskega društva. Muzejsko zbirko pa je imelo tudi Zgodovinsko društvo za Slovensko Štajersko.³

Pokrajinski muzej v Mariboru kot vir za poučevanje zgodovine

Zgodovina muzeja

V Mariboru je že od leta 1896 obstajal Škofijski muzej, ki je zbiral predmete bogoslužnega značaja. Zbirka Škofijskega muzeja je bila nameščena vse do združitve z Mestnim muzejem leta 1924 v pritlični sobi stare gimnazije na Koroški cesti 1. Od leta 1902 je deloval tudi muzej nemškega Muzejskega društva, ki je zbiral muzealije in drugo gradivo za zgodovino mesta in njegove okolice. Zbirke društva so bile javnosti odprte 6. decembra 1903. Urejene so bile v štirih prostorih v stavbi tedanje mestne nadaljevalne šole na vogalu današnje Cankarjeve in Razlagove ulice. Zaradi prostorske stiske so 16. januarja 1916 zbirko Muzejskega društva preselili v Cankarjevo ulico. Muzej Zgodovinskega društva v Mariboru pa je imel značaj slovenještajerske narodne ustanove s kulturnim in zavestno narodnoobrambnim poudarkom. Zbirka Zgodovinskega društva je bila najprej v sobi deškega semenišča, na

* Prispevek na okrogli mizi »Zgodovina na maturi« na 31. zborovanju slovenskih zgodovinarjev »Regionalni vidiki slovenske zgodovine«; Maribor, 10.–12. oktobra 2002.

¹ Izraz muzej izhaja iz grščine in pomeni sedež in svetišče Muz.

² Veliki splošni leksikon, peta knjiga, DZS 1998, str. 2737.

³ O zgodovini muzeja v Mariboru več v nadaljevanju.

Glavnem trgu 7. Zaradi močnega dotoka gradiva so postali prostori kmalu pretesni. Leta 1909 je društvo sklenilo pogodbo z Narodnim domom za ureditev muzejske dvorane v njem. 29. novembra 1909 so odprli muzej, ki je moral leta 1913 sprejeti še društveno knjižnico. V času prve svetovne vojne je bil muzej zaprt zaradi nastanitve vojaštva v Narodnem domu.⁴

Po prvi svetovni vojni je bilo za delovanje Muzejskega društva pravo navdušenje, še posebej po pozivu javnosti, naj se Slovenci včlanijo v društvo in ga tako iztrgajo iz nemških rok. Rezultati so bili kmalu vidni. Že leta 1921 je število članov naraslo na 1412. Večino pa so dobili Slovenci. Število članov društva pa je v naslednjih letih padalo in tudi udeležba na občnih zborih je bila majhna. Vzroki so bili različni, med njimi tudi zmanjšanje zanimanja za delovanje društva.⁵ Pozivi občanom, da zbirajo muzejske predmete in knjige, so naleteli na malenkosten odziv.

Ob upoštevanju prostorske stiske, v kateri se je znašel muzej, še posebej, ko so leta 1920 združili zbirke Muzejskega in Zgodovinskega društva, razumemo, da člani Muzejskega društva niso mogli vplivati na upadanje članstva in sploh na zanimanja za muzej. Žal tudi odgovorni niso imeli dovolj posluha za pomen te ustanove.⁶

Leta 1924 se je zbirkam Muzejskega in Zgodovinskega društva pridružila še zbirka Škofijskega muzeja. Predmeti, zbrani do tedaj v Škofijskem muzeju, so bili v zelo zanemarjeni, čeprav so predstavljali veliko kulturno-zgodovinsko pa tudi materialno vrednost. Prosvetna uprava je zato priporočila, naj se ti predmeti s pridržkom lastninske pravice izroče v varstvo in upravo mestnemu muzeju. Tako je škof Andrej Karlin ob veliki noči leta 1924 naročil predsedniku Muzejskega in Zgodovinskega društva dr. Francu Kovačiču⁷, da uredi predmete Škofijskega muzeja ter jih preseli v poslopje mestnega muzeja v Cankarjevi ulici.

Ob tem je prostorska stiska postala nevzdržna. Muzej je namreč zajemal kulturno-historično, narodopisno, naravoslovno, geološko-paleontološko zbirko in zbirko slik. Nujno je bilo, da se muzejski prostori povečajo ali da se za posamezne zbirke, npr. naravoslovje, najdejo drugi prostori. Poleg tega je imelo Muzejsko društvo še finančne probleme. Glavni vir dohodkov je bila članarina Muzejskega društva in vstopnine. Mesto kot lastnik poslopja je namenjalo muzeju le nekaj podpore. Nekaj pomoči je kasneje društvu namenila Dravska banovina. Občasno je bila ustanova deležna tudi podpore »dobrotnikov«, vendar to za normalno delovanje muzeja ni zadostovalo.

Kljub temu, da so bili prostori neprimerni, denarna sredstva skromna in javnost bolj malo naklonjena, je Muzejsko društvo postopoma napredovalo. Muzejske zbirke so se množile z izkopaninami iz halštatske in rimske dobe iz Veržeja, z zbirkami starih srebrnih in medenih srbskih novcev, s staroslovenskimi okraski, z vojnimi znaki in z večjo zbirko morskih školjk in rudnin.⁸ Vzporedno z Zgodovinskim društvom je Muzejsko društvo opravljalo pomembno kulturno delo; vzdrževalo je muzej in po-glabljal smisel za domačo zgodovino, floro, favno, etnografijo in umetnost. Muzej je postajal vse pomembnejša kulturna ustanova v mestu. Muzejske zbirke so v letu 1925 narasle za 81 predmetov. Med pridobitvami je bila rimska steklenica, pet komadov posod in večje število delov narodne noše iz Brezul, deset kipov iz bivšega škofijskega muzeja, deset robotnih znamk braneške graščine, slika Ivana Cankarja in več bankovcev raznih držav.⁹

⁴ PAM, fond Muzejsko društvo 1902–1945. Zapisniki občnih zborov.

⁵ Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), fond Muzejsko društvo. 1902 – 1945. Zapisniki občnih zborov. Občni zbor dne 28. februarja 1926.

⁶ Mestni muzej je imel prostore v Cankarjevi ulici št 3, kamor se je preselil avgusta leta 1914, ko so tamkajšnjo jetnišnico preselili k sodišču. V teh prostorih je ostal do 10. aprila 1938.

⁷ Od leta 1921 do leta 1939 je društvu predsedoval dr. Franc Kovačič.

⁸ PAM, fond Muzejsko društvo. Zapisnik odborovih sej in občnih zborov. Zapisnik odboro ve seje 3. maj 1924.

⁹ PAM, fond Muzejsko društvo. Zapisniki . . . Občni zbor dne 28. feb. 1926.

Kulturno poslanstvo je Muzejsko društvo opravljalo tudi v tridesetih letih. Leta 1930 in naslednje leto je društvo organiziralo arheološka izkopavanja v Slovenskih goricah, kjer so odkrili ostanke latenske prazgodovinske kulture. Muzejska zbirka se je znova obogatila. Leta 1931 je društvo osredotočilo svoje delo na območje Maribora. Posrečilo se mu je najti dokaze bronastodobne in rimske kulture v Mariboru.¹⁰ V istem letu je društvo sodelovalo tudi pri razstavi mesta Maribora na ljubljanskem velesojmu, kjer je predstavilo krajevne zgodovinske, obrtne, umetniške in topografske zanimivosti.¹¹ V tem času je muzej že imel bogato naravoslovno zbirko, za katero bi potrebovali vsaj štiri prostore. Obiskovalci so lahko občudovali še bogato arheološko, numizmatično in narodopisno zbirko ter galerijo slik, kar je bilo vse utesnjeno v šestih sobah. Prostorska stiska je postajala neznosna, saj za nove predmete ni bilo več prostora. Čeprav so se mnogi zavedali pomena muzeja, za rešitev prostorskih težav niso storili ničesar. Vedno večji obisk, tudi iz tujine, odgovornim ni pomenil dovolj. V letu 1932 je društvo nadaljevalo z arheološkim izkopavanjem v Mariboru ob Koroščevi cesti (današnja Mladinska ulica), kjer so odkrili prazgodovinsko grobišče bronzaste dobe, na Pohorju pa livarno, kjer so v bronzasti dobi izdelovali orodje in orožje.

Z namenom »gojiti tudi prirodopis ožje domačije«¹², je društvo v tem letu začelo izdajati revijo *Izvestje Muzejskega društva v Mariboru*. Prvi letnik je bil namenjen popisu ptic pevk v mariborski okolici ter toplic in slatinskih vrelcev med Muro in Savo.

Društvo je v tem letu dobilo od mestne občine zanimiv dopis, ki kaže na odnos do kulture v Kraljevini Jugoslaviji. Občina je društvo prosila, da pove svoje stališče glede lokacije za gradnjo pravoslavne cerkve na Jugoslovanskem trgu (današnji Maistrov trg). Iz ohranjenega zapisnika zvemo, da je pravoslavna cerkvena občina brezpogojno zahtevala lokacijo na Jugoslovanskem trgu. O kaki drugi lokaciji ni dopuščala razprave, saj je vsakdo, ki je bil proti lokaciji na Jugoslovanskem trgu veljal za izdajalca in protidržavni element. Šef mestnega gradbenega urada nadsvetnik Černe je društvenega predsednika in tajnika celo osebno prosil, naj bo izjava društev pozitivna, ker drugače ne bo mariborska občina v Beogradu dosegla ničesar več. Iz zapisnika zvemo, da se v Beogradu niso ozirali na strokovnost, ampak so »diktirali od sabelj«. Odborniki obeh društev so se zavedali, da je arhitektonsko na Jugoslovanskem trgu nemogoča harmonija med gradom, realno gimnazijo in poslopjem sreskega načelstva (današnja občina) s pravoslavno cerkvijo. Predsednik dr. Franc Kovačič je v svoji izjavi potrdil, da je bilo vodilo obeh društev vedno le strokovnost in da je v takem položaju vsaka izjava društev odveč.¹³

V istem letu so zaključili še zadnja preurejanja muzejskih zbirk. Na novo so uredili zbirke cerkvenih umetnin, plastike, slik, etnografska, mineraloška – paleontološka zbirka. Preuredilo so dvorišče za lapidarij, prazgodovinsko zbirko ter zbirko skulptur in slik. Za izkopanine v Koroščevi ulici je društvo uredilo halštatski oddelek. Pri Banovinskem arhivu¹⁴ v Mariboru je društvo sodelovalo z oddajo svojih arhivalij in pri redakciji pravilnika in službenega reda. Poleg pridobivanja predmetov za muzejske zbirke je Muzejsko društvo sodelovalo pri vseh prireditvah Maribora, ki so imele splošni ali zgodovinski značaj.¹⁵ Tako je društvo v tem letu sodelova-

¹⁰ PAM, fond Muzejsko društvo. Prošnja Ministarstvu prosvete Beograd za podporo v budžetu za leto 1932/33.

¹¹ PAM, fond Muzejsko društvo. Zapisnik odborove seje 24. IX. 1931.

¹² PAM, fond Muzejsko društvo. Prošnja za izplačilo podpore banski upravi Dravske banovine v Ljubljani.

¹³ PAM, fond Muzejsko društvo. Zapisnik skupne seje odborov Zgodovinskega društva in Muzejskega društva v Mariboru, dne 16. VIII. 1932 v čitalnici Študijske knjižnice.

¹⁴ Leta 1929 je bil v Mariboru ustanovljen Oblastni arhiv, ki se je o upravni preureditvi Slovenije preimenoval v Banovinski arhiv v Mariboru.

¹⁵ *Izvestje muzejskega društva v Mariboru*, leto II., 1934, str. 48.

lo pri jubilejni proslavi Ptujkega muzejskega društva, pa tudi pri ureditvi arhiva in pri razstavah Mariborskega tedna, ko je organiziralo razstavo mariborske umetnosti.

Obisk muzeja je naraščal iz leta v leto, saj je bilo leta 1934 okoli 5.000 obiskovalcev, med njimi okoli 100 znanstvenikov in kulturnih delavcev. V letu 1935 je obiskalo muzej 3998 oseb (poleg teh nad 200 domačih in tujih znanstvenikov).¹⁶ Vedno bolj je naraščal tudi obisk šol. Še posebej za srednje šole je postajal muzej vsako leto važnejša ustanova za ponazarjanje kulturno-zgodovinskega pouka, hkrati pa je muzej postajal tudi pomembno središče za prikaz zgodovine Slovencev.

V letu 1934 se je društveno delovanje osredotočalo na preurejanje obstoječih muzejskih zbirk in na njihovo izpopolnjevanje. Številne pomembne najdbe v tem letu, tako Sv. Bolfenk, halštatske naselbine v Rušah, tinske najdbe, izkopanina v Dolgi njivi, so k temu izdatno prispevale. Tudi ostale zbirke, razen umetnostne, so se izpopolnile. Numizmatična zbirka se je povečala za 80 rimskih novcev in 140 novcev v tipološki zbirki jugoslovanskih novcev. Izpopolnila se je tudi zbirka orožja, etnografski, cerkveni in zlasti prirodopisni oddelek.¹⁷ Tega leta je društvo pripravilo tudi vse potrebno za izdajo Vodnika po muzeju.

Muzejsko delo je bilo tudi v naslednjih letih usmerjeno v zbiranje premičnih zgodovinskih spomenikov, zbirali pa so tudi podatke o spomenikih. Zbirke so se bogatile z novimi najdbami. Iz Šmartnega na Pohorju je muzej pridobil troje napisnih rimskih kamnov ter oltar, iz Šmarja pri Jelšah pa rimske podstavke, rimski hišni prag ter znamenje iz leta 1749. Odkrita je bila nova neolitska najdba pri Sv. Miklavžu pri Ormožu, halštatska stavba v Rušah ter gotski postavki na ruški Kalvariji. Numizmatična zbirka je pridobila številne medalje in vrsto zlatnikov. Povečala se je umetnostna zbirka z darili in nakupi. Kulturnozgodovinska zbirka je bila izpopolnjena s tradicionalno trško opremo iz Lemberga, z darili, predvsem pa z etnografskimi pridobitvami. Tako je pridobil muzej večje število keramike iz Lemberga, Šalovec in iz Prekmurja, narodne noše iz srede preteklega stoletja iz Slovenskih goric, poslikane skrinje iz Mežiške doline, slike na steklo ipd. V mariborski mestni zbirki je bila urejena razstava generala Rudolfa Maistra. V prirodopisnih zbirkah je bila zoološka vsestransko očiščena in izpopolnjena s pižmovko in skobci. Mineraloško-paleontološka zbirka je pridobila preko sto kamnov večje trdotne stopnje.¹⁸

Muzejsko društvo je od ustanovitve na različne načine opozarjalo, da so muzejski prostori v Cankarjevi ulici pretesni. Leta 1928 so v dopisu mestnemu svetu v Mariboru predlagali, da bi Parkkavarno v Ciril-Methodovi ulici (današnja Ulica heroja Staneta) namenili Muzejskemu društvu. V novih prostorih bi se namestil prirodopisni del muzeja, v dosedanjih prostorih pa bi ostal kulturno-historični oddelek.¹⁹ Kljub veliki prostorski stiski muzeja je bila Parkkavarna oddana v kavarniške namene. V letu 1929, ko je Maribor z ukinitvijo velike županije in oblastne samouprave izgubil veliko uradništva, so želeli pridobiti prostore v bivših oblastnih prostorih v Vrazovi ulici (danes Muzej NO), ki bi jih delili skupaj z gozdarsko šolo. Do tega ni prišlo, saj so v omenjenih prostorih namestili le gozdarsko šolo.²⁰ Prostorsko stisko je društvo rešilo tako, da je preuredilo muzejske zbirke. Večino svojih arhivalij je oddalo v shrambo in v upravo Arhivu zgodovinskega društva v Mariboru. Muzej so preuredili tako, da so v pritličju muzeja razstavili cerkvene umetnine, predmete prazgodovinske in rimske zbirke,

¹⁶ PAM, fond Muzejsko društvo. Število članov in število obiskovalcev.

¹⁷ Uspehi vztrajnega kulturnega dela, Mariborski večernik Jutra (MVJ) 9 (1935) 34, 11. II., str. 3.

¹⁸ PAM, fond Muzejsko društvo. Društveni redni letni občni zbor za leto 1935, zapisnik z dne 9. II. 1936.

¹⁹ PAM, fond MOM, št. škatle 286, št. spisa 10652. Dopis Muzejskega društva mestnemu svetu, dne 16. IV. 1928. Glej tudi: Muzejsko vprašanje v Mariboru, MVJ 4 (1930) 269, 25. XI., str. 2.

²⁰ PAM, fond MOM, št. škatle 311, št. spisa 36597. Dopis Muzejskega društva mestnemu svetu, dne 12. XII. Glej tudi: Občni zbor Muzejskega društva v Mariboru, MVJ 4 (1930) 45, 24. II., str. 2.

zbirko starih novcev, dela mariborskih slikarjev ter geološko-mineralni oddelek. V prvem nadstropju so bile na ogled zoološka, botanična in narodopisna zbirka ter mariborski kulturni spomeniki. Preurejen je bil lapidarij z rimskimi, srednjeveškimi in novoveškimi predmeti ter modelom podravske dimnice. Društvo je pripravilo tudi vse potrebno za izdajo znanstvenega kataloga muzejskih predmetov.

Leta 1935 je bilo na 610 m² muzejskih površin okrog deset tisoč predmetov, čeprav je bilo prostora le za okrog šest tisoč eksponatov. Prostorska stiska je bila zato vse bolj nevzdržna. Samo arheološka zbirka je obsegala okrog štiri tisoč predmetov. Zajemala je manjše bronaste in velike predmete, tako sarkofage, na-grobnike in kultne žare. Del neurejene arheološke zbirke je bil shranjen v muzejski kleti. Cerkevno zbirko so sestavljala bogoslužna oblačila in prti ter zbirka cerkvene umetnosti. Oboje je obsegalo okrog 800 predmetov. Narodopisna zbirka, ki je bila za narodno samobitnost pomembna, je obsegala zbirko narodnih noš, zbirko ljudskega lončarstva, narodnega pohištva, hišne kulture ter dragoceno zbirko ljudske umetnosti zlasti slikarstva na steklo. Štela je okrog tisoč dvesto predmetov. Meščanska zbirka je bila sestavljena iz zbirke meščanske obrti, kamor je sodilo meščansko pohištvo ter ključavničarski in kovinski izdelki. Zbirka je štela okrog tisoč tristo predmetov. Zbirka mesta Maribora je štela okrog dva tisoč predmetov. Sestavljena je bila iz predmetov specifičnih za mesto. Navedimo obsežno galerijo slik, numizmatično zbirko, ki je štela nad tri tisoč novcev, medalj in znakov. Ob teh sta izstopali mineraloško-paleontološko-lesna zbirka in zoološka zbirka s primerki podravskega ptičev. Številne skulpture, plastike in slike so zahtevale večji prostor, tako da društvo začasno ni moglo nadaljevati z izkopavanjem hallstattskega pokopa-lišča na Koroščevi ulici, z odkrivanjem bronaste livarne iz prvega tisočletja pr. n. št. na Pohorju, predzgodovinske trdnjave pri Št. Ilju v Slovenskih goricah in rimske postojanke na Pobrežju. Zaradi prostorske utesjenosti je bilo nemogoče tudi nadaljnje zbiranje umetnin, fresk, plastik, etnografskih predmetov Podravja idr. Šele ko se je prostorska stiska leta 1933 začela reševati,²¹ je društvo nadaljevalo z izkopavanji. Z nakupi so izpopolnili numizmatično zbirko rimskih in srednjeveških novcev, zbirko slik na steklo, cerkevno zbirko, umetnostno zbirko, kulturno zgodovinsko ter prirodopisno zbirko.²² Pri tem je imel največ zaslug banovinski arhivar in društveni tajnik Franjo Baš, ki se je kot muzejski ravnatelj in banovinski arhivar izkazal z nesebičnim delom pri mariborskem muzeju in pri restavraciji mestnega gradu. Njegovo delo je v veliki meri pripomoglo tudi k ugledu mesta izven države.²³

Prostorsko stisko muzeja so skušali rešiti z namestitvijo muzejskih zbirk v mariborskem gradu. Mestna občina, ki je kupila grad z namenom, da v njem uredi magistrat, je na podlagi izjav strokovnih izvedencev prišla do spoznanja, da prostori v gradu za magistrat niso primerni. Tako je 16. februarja 1936 Mestni svet sklenil nameniti prvo nadstropje in grajsko mednadstropje za študijsko knjižnico, muzej in banovinski arhiv. Namembnost gradu je bila dokončno določena šele leta 1937, ko je bila iz načrta izločena knjižnica. 10. aprila 1938 so muzej v Cankarjevi ulici zaprli. Hkrati pa je stekla akcija Muzejskega društva za denarno podporo, ki bi omogočila selitev zbirk in ureditev gradu. 3. aprila 1938 je bila sklenjena pogodba za preselitev

²¹ Začetek razpleta muzejske prostorske stiske sega v leto 1933, ko je Mestna občina odkupila grad od Vilka in Berte Berdajs. Grad je Mestna občina kupila z namenom, da v njem med drugim uredi magistrat. Franjo Baš, banovinski arhivar in tajnik Muzejskega ter Zgodovinskega društva je predlagal, da bi v gradu uredili muzej. Večina odbornikov in tudi župan Franjo Lipold temu predlogu niso bili naklonjeni. Šele leta 1935 se je odbor Muzejskega društva strinjal z Baševo idejo, pa tudi novi župan Alojzij Juvan je pokazal posluš.

²² PAM, fond Muzejsko društvo. Muzejski prostori mestnega muzeja v mariborskem gradu. Dopis Mestnemu poglavarstvu Maribor.

²³ Sergej Vrišer, Pokrajinski muzej Maribor, Zgodovinsko društvo v Mariboru 1903–1978, Maribor 1978, str. 28–29.

muzealij. 18. decembra leta 1938 pa je mariborski župan Alojzij Juvan predal javnosti meščanski del muzeja, ki je vseboval 754 predmetov. Grad je bil ob tej priložnosti okrašen z državnimi zastavami. Ob otvoritvi so se zbrali člani Zgodovinskega in Muzejskega društva v Mariboru, zastopniki kulturnih in narodnih organizacij ter drugi pomembnejši mariborskega javnega življenja. Uvodni govor je imel predsednik Zgodovinskega in Muzejskega društva dr. Franc Kovačič, ki je orisal razvoj društva in nastanek mariborskega muzeja.²⁴

Muzejske zbirke v novih grajskih prostorih so bile prvič dostopne širši javnosti 12. marca 1939. Prva soba je obsegala historično topografijo Maribora. Med najzanimivejšimi predmeti tega prostora je bila zastava narodne straže iz leta 1848 z ilirsko trobojnico in zastava generala Maistra, ki je bila kot prva slovenska zastava izobešena na takratnem okrajnem glavar-stvu. V drugem prostoru so galerijo slik mariborskih zgodovinskih osebnosti dopolnjevali še kipi pomembnih Mariborčanov in slike dotedanjih mariborskih županov. Poseben prostor je bil namenjen stari mariborski obrti, predvsem mizarski, ter stari mariborski stanovanjski kulturi. V ostalih prostorih je bil razstavljen hišni inventar od porcelana do pisalnih miz, dejanska meščanska stanovanjska kultura šestdesetih in sedemdesetih let 19. stoletja.²⁵

V zadnjih letih pred okupacijo so muzejski delavci posvečali skrb pripravi novih muzejskih prostorov, restavriranju in konserviranju muzealij ter povezavi društva in muzeja z javnostjo. Pri tem je mestna občina restavrirala v gradu mednastropje, grajsko dvorišče, uredila je grajsko klet in viteško dvorano. Restavriranje muzealij je potekalo skupno z zaključevanjem že nameščene meščanske zbirke in kot priprava za še ne nameščene zbirke. Društvo je proučilo 14 grobov z novega predzgodovinskega pokopališča na Pobrežju. Razvrstili in konservirali so vso orožje, ga klasificirali in ga namestili po skupinah. Razvrščena, konservirana, klasificirana in deloma restavrirana je bila tudi vsa zbirka cerkvene umetnosti. Dovršili so konserviranje entografske zbirke, obnovili okvirje slik, restavrirali in konservirali inventar pomeščanjene kmetske sobe z žgano slikarijo, konservirali barvno ornamentiko ter praktični hišni inventar patriarhalne kmetske hiše z alpskega in nižinskega kulturnega območja Podravja in Pomurja. Tako so mogli prikazati narodopisno kulturo v štirih oddelkih. Obiskovalci so se lahko seznanili s tipologijo narodopisne kulture, patriarhalno alpsko kulturo, nižinsko ali prleško kulturo ter pomeščanjeno narodopisno kulturo. Društvo je pridobilo nekaj zanimivih eksponatov kot meščanski kolovrat, mariborsko nagrobno ploščo iz leta 1530, ključavnice iz leta 1700 itd.²⁶ V letu 1940 so nadaljevali z urejevanjem meščanske zbirke, lapidarija in cerkvene zbirke. Tega leta sta sklenila mestna občina in Muzejsko društvo najemno pogodbo. Z izjemo pritličnih prostorov v južnem in vzhodnem traktu ter bastiji je mestna občina prepustila Muzejskemu društvu v uporabo mariborski grad. V prvem nadstropju so prostore namenili tudi banovinskemu arhivu, del prostorov pa so namenili še za reprezentančne namene mesta Maribora in za elitne kulturne priveditve.²⁷

Vsa dela v zvezi s preurejanjem gradu, načrtovanjem in nameščanjem muzejskih zbirk so tekla pod Baševim vodstvom. Zbirke so nameravali odpreti javnosti 24. in 25. maja 1941 hkrati z zborovanjem slovenskih zgodovinarjev. Žal je prej vkorakala nacistična vojska. Franjo Baš je tudi v času okupacije ostal v muzeju in uspel zavarovati gradivo pred uničenjem oziroma pred preselitvijo. Na vodenje muzeja in dogajanje v njem ni imel vpliva. Tako tudi na odprtje etnološke in arheološke zbirke 31. januarja 1943.

²⁴ Otvoritev novih muzejskih prostorov, MVJ 12 (1938) 286, 19. XII., str. 2.

²⁵ Prvi obisk v mariborskem muzeju, Slovenec 67 (1939) 58, 10. III., str. 7.

²⁶ PAM, fond Muzejsko društvo. Občni zbor Muzejskega društva 4. II. 1940 – Poročilo društva za leto 1939.

²⁷ PAM, fond Muzejsko društvo. Najemna pogodba med Mestno občino Maribor in Muzejskim društvom, Maribor, 19. IV. 1940.

Kratek pregled zgodovine muzeja po letu 1945

Po koncu vojne je bil Franjo Baš imenovan za prvega ravnatelja Pokrajinskega muzeja v Mariboru. Otvoritev muzejskih zbirk je bila 8. septembra 1946. Javnosti so bili predstavljeni trije oddelki: – arheološki, etnološki in prirodopisni. Naslednje leto je bila predstavljena še zbirka umetne obrti in numizmatike, leta 1948 pa je bila predana javnosti na ogled še razstava umetnosti, historične topografije mesta Maribora in okupacijske dobe ter narodno osvobodilne borbe.²⁸ Septembra leta 1947 je bila tudi uradna otvoritev muzeja, ko je hkrati v Mariboru potekalo tudi IV. zborovanje slovenskih zgodovinarjev. Javnosti pa so bile predane na ogled vse do takrat zbrane zbirke: arheološka, etnološka, mariborska, numizmatična, umetno-obrtna, umetnostna, prirodopisna ter zbirki stanovanjske kulture in narodne osvoboditve. S to otvoritvijo je bil zaključen proces urejanja muzeja v grajskih prostorih, ki se je začel leta 1933.²⁹

Po letu 1947 je prišlo tudi do vsebinskih premikov znotraj prvotno zasnovanih zbirk. Nastale so nove zbirke, nekatere pa so bile tudi ukinjene. Na pobudo Frana Minařika je bila ob njegovi sedemdesetletnici odprta lekarniška zbirka. Prirodoslovna zbirka je bila prenešena v poslopje II. gimnazije, od koder je bila preseljena na osnovno šolo v Svečini. Zbirka narodne osvoboditve je bila v grajskih prostorih do leta 1958, ko je prišlo do osamosvojitve Muzeja narodne osvoboditve, leta 1954 pa je bil del likovnega fonda premeščen v novo ustanovljeno Umetnostno galerijo. Najmlajša zbirka je kostumska zbirka, katere začetek predstavlja razstava Tristo let mode na Slovenskem, leta 1969 pa se je razširila še s področjem vojaških uniform.³⁰ Prav ta zbirka še naprej ohranja značaj osrednje muzejske kostumske zbirke v državi.

Leta 1973 je muzej sprejel preureditveni načrt, po katerem ohranja svojo kompleksnost in regionalnost, vseboval pa je predvsem posodabljanje razstavne opreme in prostorske premike posameznih zbirk. Po razstavi o Antonu Martinu Slomšku leta 1992 je muzej skušal slediti tendenci sodobnih muzejev, da se muzeji čimbolj približujejo potrebam obiskovalcev. V ta namen je bil v zbirke instaliran računalnik in televizijski sprejemnik, muzealije pa so bile s podnapisi opremljene poleg slovenskega še v nemškem jeziku. O posameznih zbirkah pa so izhajala tudi informativna besedila v slovenskem, nemškem in tudi v angleškem jeziku. Leta 1996 je muzej popolnoma prenovil še restavratorsko delavnico. Pomembna pridobitev tega obdobja pa je tudi ureditev razstavišča MIC Grad, ki je omogočilo razbremenitev prostorov, zasedenih s stalno muzejsko razstavo.³¹

Sedaj hrani muzej okoli 50.000 predmetov. Velik dotok gradiva v zadnjih petdesetih letih so povzročila številna arheološka izkopavanja, oblikovanje lekarniške in kostumske zbirke, pomemben delež pa imajo tudi številne donacije posameznikov.³²

²⁸ 60 let muzejskih zbirk v Mariborskem mestnem gradu, Pokrajinski muzej v Mariboru 18. maj – 30. avgust 1998, str. 10.

²⁹ Sergej Vrišer, Pokrajinski muzej Maribor, Zgodovinsko društvo v Mariboru 1903–1978, str. 29.

³⁰ Drago Oman, Prvo stoletje zbiranje muzealij v Mariboru, Stoletno sporočilo, Pokrajinski muzej Maribor 2003, str. 16–17.

³¹ 60 let muzejskih zbirk v Mariborskem mestnem gradu, Pokrajinski muzej v Mariboru 18. maj – 30. avgust 1998, str. 10.

³² Drago Oman, Prvo stoletje zbiranje muzealij v Mariboru, Stoletno sporočilo, Pokrajinski muzej Maribor 2003, str. 17.

Muzej kot vir poučevanja zgodovine

Muzej je torej ustanova, ki zbira, ureja, hrani in strokovno obdeluje zbirke umetnin, zgodovinskih spomenikov in predmetov. Vse to z namenom, da se predmeti preučijo in razložijo ter razstavijo. Bistvo sodobnega muzeja je v tem, da se razstavljeni predmeti čim bolj približajo obiskovalcem. Vse to z namenom, da ohranja naš zgodovinski spomin, oz. da omogoča obiskovalcu, da med preteklim in sedanjim časom najde neko vzporednico. Muzej torej predstavlja institucijo, ki je v službi človeške družbe in njenega razvoja.

Ob vsem tem bi se morali zavedati, da predstavlja muzej tudi vzgojno-izobraževalno ustanovo, ki bi morala biti tesno povezana s šolami. Bogat zgodovinski material je pri posredovanju zgodovinskih spoznanj tudi izredno uspešno učno sredstvo. Koristi za pouk so tako didaktične kakor tudi pedagoške in psihološke.³³ Ogled muzejskih zbirk povečuje interes in aktivnost učencev, povečuje njihovo znanje in razvija umske sposobnosti. Obravnavanje zgodovinske snovi s pomočjo muzeja pa nudi tudi obilo možnosti za poudarjanje vzgojnih vrednot: od humanističnega pomena, moralno-etičnega do estetskega. Učni proces naj ne bi bil omejen le na učilnico, ampak bi se moral razširiti še na ogled muzejev, arhivov in na ekskurzije. To naj bi postala stalna oblika učnovzgojnega dela. V tistih krajih, kjer imajo šole v neposredni bližini muzeje, bi morali učitelji določene učne ure obravnavati v muzejih. V razredu pa bi nato novo osvojeno učno snov ponovili in poglobili. Vsakemu učitelju pomeni muzej možnost za dodatno dejavnost, s katero dopolnjuje, utemeljuje in povezuje teoretična znanja s praktičnimi. Pri načrtovanju obiskov v muzeju pa žal naletijo učitelji v šolah na mnoge ovire, tako npr. oddaljenost muzejev, finančne težave, časovna stiska, prevelike skupine učencev, nenaklonjenost takim dejavnostim itd. Povezovanje dveh različnih institucij zahteva od učitelja visoko strokovnost v znanju in metodični usposobljenosti, pa tudi nekaj organizacijskih sposobnosti. Potem, ko učitelj uskladi načrtno sodelovanje z muzejem se mora pravočasno informirati o muzejskem gradivu, zbirkah in razstavljenih predmetih. To je pomembno tudi zato, ker so zbirke različno urejene, kronološko, razvojno, tematsko ali prostorno geografsko, redko pa so urejene tudi po didaktičnih namenih šole.³⁴ Pogoji za tesnejše sodelovanje med šolami in muzeji pa je tudi neposredna povezava učitelja zgodovine s kustosi muzeja. Prav kustosi so tisti, ki dajejo vsebino tistemu, kar ima muzej v svojih zbirkah. Dobrodošlo in nujno je sodelovanje kustosov pri pripravi učnih ur ali učnih delavnic v muzejih. Žal je v naših muzejih še vedno premalo kustosov – pedagogov, ki bi poleg strokovnega znanja imeli tudi pedagoške, psihološke, didaktične in metodične spretnosti pri delu z mladimi.

Pri načrtovanju ogleda muzeja mora učitelj upoštevati več vzgojno-izobraževalnih ciljev. Ob tem mora biti upoštevana:

- zunanja ali širša priprava, ki naj bo sestavljena iz naslednjih elementov: predhodna priprava, ogled muzeja ter pregled opravljenega dela.
- notranja ali ožja priprava, ki jo sestavljata dva elementa: tehnična in vsebinska priprava. Tehnična priprava obsega ogled razstave, odločitev koliko učencev bomo peljali v muzej, katera razvojna stopnja učencev je vezana na razumevanje določene teme, koliko časa bo trajal ogled, bo samostojen, v blok uri ali v okviru ekskurzije ali kulturnega dne ter kako bomo prišli do muzeja. Vsebinska priprava pa zahteva od učitelja določitev izobraževalnih ciljev, določitev delovnih nalog, vodenje po muzeju, motivacija učencev pred odhodom v muzej, delo v šoli, ki je sestavljeno iz ustnega poročila ali pisne naloge.³⁵

³³ Andreja Valič Zupan, Muzej kot vir poučevanja zgodovine, *Zgodovina v šoli*, št. 4, 1997, str. 74–77.

³⁴ Mavricij Zgonik, *Zgodovina v sodobni šoli*, Ljubljana 1968, str. 222.

³⁵ Cirila Trampuš, *Obiščimo muzej*, Ljubljana 1998, str. 17–21.

Učna ura v Pokrajinskem muzeju v Mariboru – ogled razstave Sledovi davne preteklosti (Brinjeva gora z okolico).

Poleg že omenjenih stalnih razstav v Pokrajinskem muzeju Maribor, ki so vedno na voljo ogledom, so tudi občasne zbirke, tako tudi razstava Sledovi davne preteklosti (Brinjeva gora z okolico).

Na razstavi je predstavljen izbor arheoloških najdb z Brinjeve gore in bližnjih najdišč, ki jih je v letih 1953–1963 raziskal arheolog Stanko Pahič. Izkopavanja na tem prostoru so odkrila številne dokaze skoraj kontinuirane prisotnosti prebivalcev od bakrene dobe do zgodnjega srednjega veka. Med ostalim gradivom so na ogled bakrenodobna lončenina in kamnito orodje iz selišč v Brezju in Zrečah, bronastodobne naselbinske in grobne najdbe z Brinjeve gore in bližnjega Brezja, železnodobne najdbe z Brinjeve gore, rimskodobno steklo, drobni bronasti in železni predmeti ter marmorni votivni spomenik posvečen Jupitru. Ob razstavljenem gradivu se nam preko dokumentarno opremljenih panojev razkrivajo različne oblike naselitve in različni načini pokopa skozi posamezna prazgodovinska in zgodovinska obdobja.

Ogled te razstave oz. učna ura v muzeju je najbolj primerna za učence 6. razredov osnovne šole oz. 1. letnikov srednje šole. Pred ogledom se najprej posvetimo predhodni in tehnični pripravi. Ko opravimo z organizacijskimi zadevami, se lotimo vsebinskega dela. Najprej seznanimo učence s svojo namero. Učence za ogled motiviramo z metodo razgovora. Pogovarjali se bomo o tem, kaj že vedo o muzeju. Nato razložimo cilje, ki jih bomo dosegli z ogledom te občasne razstave. Učence razdelimo po skupinah in jim določimo naloge, ki jih morajo v muzeju narediti. Vsaka skupina mora izbrati vodjo, ki je odgovoren, da vsak član skupine naredi svoje delo. Če so priprave na delo z razredom dobro izvedene, bo delo v muzeju teklo brez večjih težav. Naloga učitelja bo, da bo le pomagal posameznim skupinam, jim razlagal in svetoval. Učence bo v razgovoru vodil do bistva problema, ki ga morajo rešiti. Učencem bo v pomoč tudi kustos, ki jih bo prav tako opozarjal, kako in kaj naredijo, da bo naloga dobro opravljena. Učenci pa si ob ogledu razstave in pomoči učitelja nova spoznanja zapisujejo, rišejo, skicirajo, prepisujejo.

S takšno pripravo gremo v muzej. Vsak udeleženec ogleda bo natanko vedel, kaj je njegovo delo. Na koncu ogleda razstave damo učencem še nekaj minut, da pregledajo naloge, nato jih morajo oddati.

Po končanem delu v muzeju se delo nadaljuje v razredu. Vodje posameznih skupin poročajo tako, da se zbrana snov vrsti v določenem kronološkem redu. Vsi učenci si spoznanja posameznih skupin zapisujejo. Naloga učitelja je, da delo povezuje in učence vodi do pravih spoznanj.

Ob koncu

Ob zaključku velja ugotovitev, da je ena od možnosti, da sledimo zahtevam sodobnega pouka zgodovine tudi ta, da obiščemo muzej. Zavedati se moramo, da so prednosti stalnega sodelovanja številna. Učenci ob stiku z muzeji spoznavajo v praksi, kar so se naučili v šoli; navajamo jih na samostojno, kreativno razmišljanje in na samostojno delo; seznanijo se z kulturno dediščino, z načinom življenja nekoč in ga primerjajo z današnjim. Z obiskom muzeja bodo ure zgodovine povezane s stvarnostjo, z življenjem. Tudi tako se bomo približali enemu od najpomembnejših nauk, ki jih uči življenje: nauk o tem, kako uživati v tem, kar delamo, kako uživati v tem, kar učimo in česar se učimo.

S u m m a r y

Museum as an Aid for Teaching History

Dragan Potočnik

Teachers of history must be acquainted with contemporary teaching methods. They need to realize that the old, settled ways of teaching do not suffice any more. All too frequently, the classes are dull, uninteresting and devoid of closer contact with reality and the way of life beyond classroom walls. One of the possibilities to avoid this is to include visits to museums into the curriculum.

A teacher has to cooperate with museum institutions, know about their permanent and temporary exhibits and follow their other activities. Next step is the decision which museum material or exhibit could best serve as a supplement to the material covered in class. The teacher must also define the teaching methods and objectives that need to be attained and realized by visiting a given exhibit. This cooperation between the school and the museum is beneficial for the museum as well; good cooperation between the two institutions opens up new work possibilities for the future. By far the most important, however, is what students were able to hear, see, remember and learn by visiting the museum, for their interest, needs and capabilities are the main priority in the process of introducing such a new teaching method. It also helps students to acquire another experience and understand their local environment better.

By being exposed to direct contacts with museum work students put into practice what they had learned in class. They gradually acquire the habit of working independently, of creative thinking and of problem solving. They also learn about their cultural heritage and the way of life in the past, and are able to draw parallels with the lifestyle of today.